

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20.—

VIDEM, 16. - 31. JUNIJA 1952.

Leto III. — Štev. 43

UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm - Udine

Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Šola in politika

Solsko področje bi moralo biti sveto zatočišče izobrazbe in bi tukaj ne smeli imeti nobenega drugega cilja kot tega, da bi vzgojali bodočo generacijo v duhu poštenosti in pravičnosti; državljanske, moralne in politične pravičnosti. Tukaj moramo poudariti, da mislimo na isto politično pravičnost, ki naj izoblikuje človekov značaj tako, da bo spoštoval svojega sodržavljanca in sočloveka kot dobrega državljanca tudi takrat, ko bo ta v politiki drugačnega mnenja od njega in se zato ne bosta sovražila, ampak si bosta kvečjemu poštena nasprotnika.

Fašizem je ta princip popolnoma odpravil in spremenil šolo iz zavoda za državljansko vzgojo v zavod za fašistično vzgojo. V šolskih klopih se od tedaj ni več učilo, kako se postane pošten državljan, kako samo, kako postati fanatičen fašist. Poleg obecnika in računarskega zvezka so poskrbeli, da se je na isti šoli razdeljeval tudi političen tisk za odrasle in za otroke. Vsi se gotovo še prav dobro spominjajo, da je imel otroški časopis »Il Balilla« zelo veliko naklado prav zaradi tega, ker je lahko računat na razpečevanje po šolah.

Po padcu fašizma se je zdelo, da se bomo tudi na tem področju povrnil k demokraciji in da bo šola zopet izročena svojemu plemenitemu namenu, ter da bo njenim učiteljem vrnjena polna odgovornost. Očividno pa je bila to samo iluzija, ker smo se danes povrnil zopet tja, kjer smo bili v najslabših letih fašistične diktature. Med različnimi okrožnicami, ki jih didaktični ravnatelji naše pokrajine pošiljajo tako pogosto svojim učiteljem, raztresenim po gorskih vasi, je periodično tudi neka okrožnica, kateri je priložen poseben zavoček. Ta okrožnica poziva učitelje, naj razdelijo po nekaj izvodov priloženega lističa, ki ga tiskajo za tukajšnje prebivalstvo, in katerega najboljši vzvišen cilj je ta, da nas skuša po opitje posnemati, pri tem pa bi rad dosegel prav nasproten cilj, kot smo si ga mi postavili. Naš namen je braniti pravice našega ljudstva, zavzemati se za njegove koristi, preprečiti njihovo uničenje kot jezikovna manjšina; ta listič pa bi rad dosegel baš nasprotno.

Nič nimamo proti temu, da se tiska in skuša razširiti omenjeni listič. Prav za prav svjo v gotovem oziru zaradi tega celo zadovoljni, ker njegov obstoj dokazuje, da tukaj v resnici obstoja nek problem in da se mi držimo realnosti, ne pa kakšnih kimeričnih iluzij.

Pač pa smo proti temu, da se za njegovo razširitev poslužuje šola in da se prisili učitelje, naj pri tem pomagajo, ker je to zloraba šolske ustanove in velika krivica. Na ta način postane šola politično orožje, ker se preko nje skuša vplivati na vzgojo ljudstva v korist neke določene politične ideologije, prav kakor prejšnje čase.

Tako postopanje je proti pisani postavi in je tudi proti vsem pravilom naravnega prava in proti tistim principom, ki bi se jih morala držati vsaka poštna oseba, to je, da je treba vzgajati otroke v spoštovanju vseh narodnosti, ne pa da se jih pripravljajo za uničenje neke narodnosti v korist druge, ki si jo hoče podvreči in nad njo zagospodovati.

Kadar stojijo stvari tako, kot smo zgoraj navedli, kličejo po maščevanju. Vendar pa, če prav pomislimo, je to obenem tudi orožje ki zna škoditi tistemu, ki se ga poslužuje in koristiti nam, proti katerim je bilo naperjeno. Če so naši nasprotniki bili prisiljeni poslužiti se takega izrabljanja šole, ki jo hočejo podrediti neki določeni politični in nacionalistični ideologiji, to pomeni, da so nezmožni boriti se proti nam z običajnim in erakim orožjem. To pomeni tudi, da je pravica na naši strani in da se morajo zateči k krivičnim ukrepom, da bi nam ovrnili našo pot.

NEZAKONITI POSTOPEK FINANCARJEV V ČRNEM VRHU

Slovenski običaji so jim v napotje

Vsak narod ima svoje ljudske navade in običaje ob raznih veseljih ali žalostnih dogodkih življenja. Tudi Beneška Slovenija jih ima nešteto in jih zvesto čuva že nad 1300 let na svoji zemlji. Ze po človeškem in naravnem pravu, bi ne smelo biti višje sile, ki bi preprečevala ali celo prepovedovala rabo teh ljudskih šeg, ker je to dragocena dediščina prednikov, ki jo je treba ohraniti in jo izročiti mlademu rodu. Toda v Beneški Sloveniji ni tako, naslednji dogodek bo povedal, kako se je dogodilo v Črnem vrhu, dne 5. junija t. l.

Skupina mladeničev iz Črnega vrha je šla na dom mlade neveste Cenčič Marije, po domače Kocijanovih, da bi prinesli njeno »balo« na dom ženina Spekonje Prima, po domače pri Mekinovih, ki stanuje v isti vasi. Po stari ljudski navadi, pridejo mladi fantje dva dni pred poroko na nevestin dom voščiti srečo in potem odpeljejo ali odnesejo skrinjo, v kateri je nevestina »balo«. Nevesta ob tej priliki ponudi fantom pljaka in jedace in potem odpeljejo na ženinov dom, kjer jih čaka zopet gostija.

Na ta način so proslavljali prenos »bale« tudi v četrtek 5. junija t. l. Ko se je mladina veselila pri Kocijanovih in prepevala slovenske narodne pesmi, ki so v navadi ob takih prilikah, je prišlo do neprijetnega in nezakonitega policijskega postopka napram mladim fantom in Kocijanovim. Finančna obmejna straža je obkrožila hišo, vabila brez dovoljenja v njeno rottranjost, kjer so bili vsi zbrani. Domače in fante so prisilili k molku in končno prepovedali nadaljevanje cerimonije. Kocijanovi so se uprli takemu nasilju in so hoteli financarjem razložiti, da je to večstoletna stara ljudska navada, a financarji niso hoteli ničesar slišati. Medtem ko so financarji prepovedovali petje in vršitev starih obredov, je bila hiša obkrožena s stražami, kakor da bi šlo za kak kraj zločina. Med to nepotostjo je 20 letni Cenčič Emil-Tegore-

nji, nič hudega sluteč, odšel iz hiše na potrebo in tu ga je zunanja straža aretirala in meni nič tebi nič odvedla v kasarno. Ko je mladina izvedela, da so odpeljali fanta, so šli takoj vsi pred kasarno, kjer so protestirali in zahtevali naj fanta izpuste na svobodo. Financarji seveda niso poslušali nikogar in so Cenčiča izpustili šele naslednji dan.

To protizakonito postopanje financarjev je izzvalo val ogorčenja in nezadovoljstva med vsem tamkajšnjim prebivalstvom. Črnovrščani so namreč zelo mirni in delovni ljudje in takih dogodkov v svoji vasi ne pomnijo. Nočemo dalje komentirati, saj iz dogodka vsakdo lahko sklepa, koliko svobode uživa ljudstvo v Beneški Sloveniji.

Somalci in beneški Slovenci

Italijani čutijo vsako toliko potrebo, da dajo duška svojemu protiangleškemu sovražstvu (sovražstvu proti narodu, ki je kriv, da je zadal Grazianiju v Libiji največji vojaški poraz moderne italijanske zgodovine) s tem, da kričijo o Suezju, Singapuru in Cipru. To so imena krajev in dežel, kjer se nahaja sedaj britansko kolonialno cesarstvo v velikih težavah.

Očividno pa Italijanci pozabljajo, da če

Kaj čakajo?

V zaključnem komuniketu o londonskih razgovorih med Italijo, Anglijo in ZDA o tržaškem vprašanju čitamo med drugim, da so te države odločene dati pobudo in podpirati miroljubno sodelovanje v mednarodnih problemih in v spoštovanju človeških pravic in temeljnih svoboščin vespovsod.

Kaj vendar čaka Italija, da bi dokazala če ji je res na tem, da spoštuje narodnostne pravice s tem, da bi spoštovala naše pravice?

Zakon proti fašizmu

V teh dneh razpravljajo v rimski zbornici o zakonskih ukrepih proti neofašizmu. Izgleda, da hočejo s takimi ukrepi praktično izvesti tiste predpise ustave, ki zabranjujejo ponovno organizacijo fašistične stranke pod kakršnim koli namenom ali naslovom.

To je vsekakor dobra namera, ker je fašizem sovražnik človeštva in je borba proti njemu potrebna, če hočemo ohraniti človeško pravico do svobode. Vendar pa je brez pomena razpustiti neko stranko, če se istočasno ne poskuša cztraviti

toliko ljudi, ki so se danes okuženi z domotožjem po fašistični preteklosti. Tretja je torej dokazati in prepričati ljudi, da je demokracija boljša od diktature. Zalibog pa najdemo med fašizmom in sedanjo na videz demokracično vlado, le malo razlike.

Ker smo pa že pri stvari, naj omenimo, da bi bilo dobro, če bi vlada izvedla še nek drug predpis ustave: da bi namreč že enkrat ustanovila deželno samoupravo s posebnim statutom, ki jo ustava predvideva za nas.

Po obisku financarjev v Viskorši

V trgovinah po Beneški Sloveniji so imeli navado, da so ljudem pokazali blago, ki ga imajo na prodaj.

Pa je prišel mož postavbe, ki s tem ni bil zadovoljen in je trgovcem naložil kazni, ker niso izobesili napisov.

Neumestne in krivične kazni

Ze večkrat smo protestirali proti obstoječemu gospodarsko-davčnemu sistemu, ki se tako rad znaša nad našim ubogim ljudstvom. Doslej so naši protesti veljali predvsem krivicam, ki so bile povzročene našim kmetom in delavcem. Danes pa se moramo pritožiti tudi proti postopanju, ki so ga začeli uporabljati proti malim trgovcem.

Po naših krajih obstojajo trgovine v tako majhnih prostorih, da bi v mestu služili lahko kvečjemu za kurnik. V takih lokalih skušajo naši trgovci zbrati tisto malo blaga, ki je potrebno za dnevno potrošnjo krajevnega prebivalstva. Ti

trgovci lahko žive in vztrajajo na svojem mestu, ker poleg trgovine obdelujejo tudi košček zemlje, ki jim nudi najpotrebnejše za življenje. Na ta način se zgodi, da včasih prodajajo nekatere življenjske potrebščine celo po nižji ceni, kot pa trgovci v Vidmu, Tarcentu ali v Čedadu.

V zadnjem času pa se je zgodilo, da so takim revnim trgovcem naložili kar štiri kazni in vse v Viskorši, malem naselju Karnahške doline. Štiri obsodbe, ki pomenijo več desetisočev lir vsaka, za globo, stroške odloka, stroške sodnega postopka in, kar je še najbolj nesmiselno, stroške za objavo razsodbe v dveh videmskih dnevnikih.

To pomeni velik udarec za družinsko bilanco teh malih obrtnikov. Predvsem, če poleg tega pogledamo na vzrok, zakaj so jim bile naložene tako občutne kazni. Pomislite, kakšen strašen greh so zagrešili ti reveži. Obsodili so jih za nič manj kot to, da so se težko pregrešili proti svojim sovaščanom, ker niso izobesili izven svoje trgovine tablico, ki je predpisana po zakonu in iz katere je razvidno, da prodajajo v trgovini semensko jedilno olje.

Vsakemu pametnemu človeku je jasno, da je v takem majhnem kraju tak napis brez vsakega pomena, ker bodo tudi brez njega vedeli vaščani, ki jih je manj kot tisoč, da tam prodajajo semensko olje. Kljub temu pa so bile kaznovane Blasutto Amalija od pok. Ivana Blasutto Alojzija od pok. Ivana, Cobai Josipina od pok. Jožefa in Noacco Virginija od pok. Alojzija, vse iz Viskorše in vse zaradi istega, zgoraj navedenega prestopka. Blasutto Alojzija pa je imela še to prenost, da je lahko obogatila državne finance še z eno podobno globo in sicer zato, ker poper, ki ga je prodajala in ki ga je kupila od nekega trgovca na debele, ni bil pristen.

PRI NAS IN PO SVETU

SVET FAO ZA AGRARNO REFORMO. - Na plenarnem zasedanju sveta organizacije OZN za kmetijstvo in prehrano (FAO) v Rimu so proučevali vprašanje, kako naj bi izboljšali prehrano prebivalstva in povečali svetovno kmetijsko proizvodnjo. Sprožili so tudi vprašanje agrarne strukture in agrarne reforme.

EKSPLOZIJA V MILANU. - V predmestju Milana se je zaradi eksplozije porušila hiša, ki je povzročila smrt 12 oseb, 6 pa je bilo težko ranjenih. Eksplozija je nastala zaradi uhajanja plina.

VELIKO NEURJE V SEVERNI ITALIJI. - V mestu Verelli v Severni Italiji je bilo veliko neurje, kjer sta izgubili življenje dve osebi, več kot sto oseb pa je dobilo lažje in hujše poškodbe. Vihar, ki je divjal kar pol dneva je napravil ogromno gmotno škodo.

NACRT ZA IZSELJEVANJE. - Mednarodni odbor za izseljevanje iz Evrope v Washingtonu proučuje načrt, po katerem naj bi letos iz Evrope izselili v prekomorske kraje 137.000 ljudi. Od teh naj bi bilo 67 tisoč Nemcev, 35 tisoč Italijanov in Tržačanov, 15 tisoč Avstrijcev, 15 tisoč Holandcev in 4 tisoč Grkov.

PODPIS MIROVNE POGODBE. - Dne 9. junija so podpisali mirovno pogodbo med Indijo in Japonsko. Pogodba ima 12 členov. Indija se odpoveduje reparacijam ter vrača japonski vladi in japonskim državljanom njihovo premoženje, ki so ga imeli pred vojno v Indiji. Isto velja glede indijskega premoženja na Japonskem.

Takole je izgledala trgovina po njegovem obisku: kaj naj ljudje čitajo in kaj naj kupijo?

REZIJA

Kdor je bil v neših krajih pred kakimi tridesetimi leti je prav gotovo občudoval prekrasne gozdove, ki so se razprostirali po vsej naši dolini in v Belem potoku. V času med prvo in drugo svetovno vojno pa se je začelo neusmiljeno izsekavanje in tako vidimo danes vsepovsod velike goličave in namesto mogočnih gozdov le redka in mlada drevesa. Najlepši gozdovi so bili v Belem potoku; tu so rastle pravi orjaki, stoletne bukke. Ker so ti gozdovi občinski, je seveda občina razpolagala po mili volji z njimi in tako je prišlo v času, ko so vodili občino slabi gospodarji, do velikega izsekavanja. »Cooperativa Carnica« iz Tolmeča je izsekavala gozd v Belem potoku kar za 20 let in kaj je ostalo lanko vidimo. Da je bila ogromna količina lesa v tem gozdu je dovolj, da povemo, da so takrat postavili, ker ni bilo nobene ceste, nad 20 kilometrov dolgo gozdno železnico, ki je peljala iz Belega potoka v njivico v Terski dolini. Takratne občinske oblasti so mislile, da so gozdovi reizični in zato niso niti pomislile na prihodnost in na škodo, ki so jo napravile. Ako bi bili nekoliko bolj preudarni, bi bilo danes drugače, ker bi imele še vedno naše gozdove in občina bi imela vedno vir dohodkov. V času velikega izsekavanja je bila kajpada naša občina ena najbolj aktivnih v naši pokrajini, danes pa vemo kako je z njo. Kritizirali smo nekdanje občinske oblasti, da so slabo gospodarile, a na žalost moramo reči, da tudi današnje niso dosti boljše, ker vidimo, da tudi sedaj dajejo izsekavati mlada drevesa, ki niso še godna za sečnjo. Če se to to nadaljevalo, bo kmalu uničeno vse kar je ostalo in drevesca, ki vendar sadijo ponekod na goličave, ne bodo mogla nikdar nadomestiti to kar smo imeli nekdanj.

BODO ODPRILI RUDNIK ŽELEZA? - Kakor smo slišali praviti, bo prišla v kratkem k nam neka komisija iz Rima, ki bo določila, če se bo še izkoriščal stari železni rudnik v naši občini ali se bo za vedno zapustil. Nekdanj so v tem rudniku kopali železno rudo, ki je vsebovala zelo velik odstotek železa, potem pa so ga, ker vemo zakaj, zaprli. Če bodo ugotovili, da se izplača nadaljnje izkoriščanje rudnika, bi lahko zgradili tudi drugo elektrarno, ki bi dala luč Belemu potoku, ki je brez nje.

KORITA. - Naša vas šteje 30 družin, ni torej velika, a s tem še ni rečeno, da bi za njo ne bilo treba skrbeti za javna dela kot za druge vasi naše občine. Korita leže ob vznožju Karina, svet, ki ga posedujemo je kamenit in nerodoviten in zato živimo v veliki revščini. Nočemo v tem stolpcu praviti kako živimo, radi bi povedali samo to, da smo danes, ko živimo v dobi atomske, še vedno brez ceste.

TARČENT

Pred kratkim so trašerili od Tarčenta tu Porderor: komisarja od policije dr. Catelle an ta na njegá puost njeso poslali še majednega. Čuli smo pa praviti, ki ne če prece zaprjeti komisarjat od policije an njegov kompetencje no če biti usé dane karabinjerjam. Se par nas to se dogaja tej tu Siciliji, ki so muorli dati usé tu roike karabinjerjam, kar te bo bizunjo lošti ordan tu tej izuli an se touči ku intri siciljanskemu banditizmu.

NEME

Lansko ljeto te ba touča tu naši vasi, ki ne nardila kakih 50 milijonou lir škode. To nje dougo od tega, ki smo jeli noticjo od ministra agrikulture, ki gverno on če plačati no part te škode. To se vje, ki plačilo od škode, ki smo jo tarpjeli to je maso malo, an on znaša koj 5 milijone lir. Ma rajši koj neč, to je dobro še tuo.

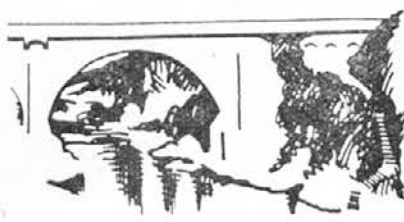
GORJANI

FLAJPAN. - So nekateri ljudje tu naši vasi, ki no neječe več čekarati tu njihov jeziku an so začeli od nekej ljet nazad furlanati, kudoč ejtako biti buj ljepi an buj štimani. Usaki e gospodar čekarati tej, ki on če, ma no bi ne mjele se uzabiti teje, ki no furlanajo, ki no jim se smejajo Lahí štesi, zak' furlan no ne znajo ljepo an to nje dougo, ki smo čuli tu Centi ta na marčadu ženó, ki ne tjele na usako modo znati ljepo furlan, ki ne takole ponujala suo roubo za prodati: »ulezó comprá un petelén (s kautilenon to se vje). Lahí so se smejali an sobeta djali: »Cheste e je une sclave che non ul jessi slave.« An tale žená to je na tjeih, ki par nje hiši na nejče čuti čekarat tu jeziku, ki ne jej učila mati.

Behi svet, kam smo paršli! Po to je judí veličih, študjanih, ki njeso mjele maj vergonže čekarati tu njihov jeziku.

IZ NAŠIH VASI

Zakuo mamó biti vero mi teje, ki mamó se vergonjati našega jezika, jezika, ki no ha čekarajo čentearnji milijone judi. Su mo, no mar orgolja za svoj popul an za svoj jezik, ne stuojmó snjesti tuo, ki naši te ranci so nam pustili: naš materní jezik.

AHTEN

NAS KOMUN U KRIZI? - Smo čuli praviti, ki tu našim komunone to ne gre usé ljepo an od več timpa no se naše može dan drugega tišče za zapustiti njihov inkarik. Giunta, ki na je formana od lište, ki ne mjele majoranco vode, na ne godi fidučje več od usjev može an to je perkul, ki no jo ložita u krizo. Motif to je, ki šindik o nje ljepo viden od doste može, ki so bli votari ta njegá štesi lišti, zavoj tega, ki o nje kompetent za no ministracijon tej našo guidati.

TAJPANA

Od dne štatistike, ki smo pregledali pred kratkim tu Vidme, smo zvedjali, ki naš komun o má tu naši provinciji največ judi emigriranih po svjete. Usjev skup mamó približno 620 djeloucou tu našim komunone, ki so raztreseni po usjev kontinentah sveta, izključena Azija. Največ naših emigrantou to se obrenče tu Franciji, kjer to jih je 460, potem tu Švici (26), Belgija (18), Argentina, Kanada, Braziliya an U.S.A. (42), Avstraliya (21), Afrika (8), Angliya (59), Holandska (7), Nemčija (12), Avstriya (6), druge razne daržave 22.

Če ve štejejo populacijon, ki tu tim zadnjem čensimentu e mou naš komun an dan kalkul naredimo za vjedati percentual judi našega komunone, ki no se obrenčejo po svjeto to nam zljeze, ki Tajpanski komun on ma 22 percent cjelje sve populacijoni emigriranih. Populacijon našega komunone tu tim zadnjem čensimentu ne ba tu našim komunone za 2.846 judi.

Tako visokó percentual emigrantou o je njema majedan komun od naše provincije.

Tu našim komunone to je dan segretarih, ki zavoj njegá hardega postopanja z našimi judmi on bi muoru biti opominjan od našega šindika. To nje dougo od tega, ki so pravili, ki no če drugega poslati, ma mi ve vidimo, ki on je simpri ta na njegá puost. Majorarčá od judí an majorancá od našega konsejá so zak' an pridi tu naš komun dan drugi segretarih boj kapan an boj edukan, zatuo ve uprašamo šindika, zak' on tole rječ vidi.

BRDO

TER. - Pretekli tjejan so parpejali iz Vidma materjal za narditi nou akuedot za našo vas. Po tekaj ljet, ki ve čakamo an ki ve uprašamo so paršli končno še naši vasi na pomuoč an takoviš čemo prece vidati rišolto no rječ, ki za našo vas ne ba najbuj importanta. Za akuedot narditi so špeže zderžala no mar judje no mar autoritadi. Judje no če dati djelo za dibant an so se impenjali, ki ne če zbrati dua milijona lir med njemi, to drue so paj dale autoritadi.

SEDLIŠČE. - Medtjem, ki naš vaščan e djelu oku dar Tanamejah, e se močno udaru na čampni roki. Drugi darvarji so mu hitro skočili na pomuoč an ga nesli h mječu, ki e mu dau te parve kure. Batoja o bo muoru ščepati več timpa.

MUJZAC. - Pred kratkim e se našemu vaščanu Primu Markjolu rodil dan sinič, ki na žalost e mu umar sobeto potem, ki e paršou na svet. Tele to je te drugi sinič, ki našemu vaščanu Primu e umar sobeto po rojstvu.

Primu Markjolu, ki že za drugokrat e bi ejtako hudo kolpit od dižgraje nje nu gredo naše kondijance.

ZAVARH. - Paršli smo tu to ljepo štagjon an še ljetós, tej usako ljeto, tu nedejah tu hodi več judí od cetadi hledat našo vas an naše jame. Koj to je škoda velika, ki od Čente do Zavarha to nje ne korjere, ki vozi. Zatuo bi tjeli proporniti našemu konsejó, de bi se interesou, ki kaka dita na loži ore no korso Čentazavarh almankuj tu nedejo. Bi tjeli takoviš vidati zlo judi, ki bi paršli hledat naše jame an dali komercjo našej vasi.

TANAMEJAH. - No nedejo so paršli Tanamejah na skupica turističtou za se ogledati kako so ljepi naši kraji. Povje-

dali so, ki no bi tjeli se varniti večkrat, ma, ki no muorejo rinunejati, zak' to nje Tanamejah komoditati za morjeti spati. Te albergo, ki on je tu tjelim kraju o njema čamer, zak' pou njihov hiše so dali na fit karabinjerjam. Tale to je rjes na velika škoda an zatuo to bi tjelo biti ljepo, ki ospodar od tega alberga on naredi no hišo buj veliko. Takoviš bi tou mjeti interes on an usí mi.

FOJDA

Pred čedadsko preturo so se muorli braniti zavoj tatvine 52 letni Petrič Peter an 21 ljetni Cekon Enzo. Pred parimi mjeseci sta tela dva paršila pred boteho jestvin svoje vasi an ob zgudni zjutranji uri tjela, de naj bi jim butihjer dau za pit an jest. Postregu jih je mali otrok, sir: butihjerja, ki med časom ko sta tista dva u butjehi jedli an pili je zaspu na banku. Oba dva moža sta na tuole profitjerela an ukradli 5 taužent lir, ki so bile u nekim skarsetu. Čedadski pretor je obsodiu usakega na dan mjesec paražona an tri taužent lir multe.

TORJAN

MAZEROLE. - Nje dugo od touč, de smo pisali kajšno špekulacijo djelajo nekateri domači demokristjani za, de bi prej paršli do sudu za napraviti cinematografo. Teli ljudje hodijo pogostoma h videmskim poglavarjem praviti, de Mazeruola so pod perikuljam »slovenske« propagande an za jih potegnit na demokristjanski krej je trjeba narditi cinematografo. Ljudje pa so dol vargli maškeru telim lažnim propagandistom an jasno povjedal, de oni nejčejo cinematografou, zak' jih ne potrebujejo. Potrebujejo pa, de se odpre kajšno djelo za se zaslužiti kruh takuo kot uprašajo slovenski reprezentanti njihov kraju.

SKRILA. - Adná komisija djeloucou, ki djelajo pod fabriko cementsa, ki ima jáve opoke tu naši vasi, je šla h direjcioni »Italcementi« za prositi naj zvišajou plače. Troštame se, de prošnja komisije bo uzeta tu konsideracijon od direkcije cementarne.

ČEDAD

Na čedajski preturi je bila ne dugo od touč, goná kauža med Slovincem iz dreskega komunone. Teli, kar so šli ta pred pretorja za mu aržlost usak sve ražoni, njeso znal mu po taljansko povjedat, takuo de pretor je biu parmuoran klucati adnegá Slovenija iz Nediške doline za interpretati. Kar se je aržpravjala tela kauža je blo dost ljudí na preturi, med njemi tud domači korispondenti od laških žornalou, ki njeso pru neč pisal gor mez tisto kaužo z namjenám, de bi skrili, de pod čedadsko preturo živijo Slovenci,

DREKA

VPRAŠANJE VODOVODA NA TRUŠNJIM

Kajšnemu vino ostaja, nam pa še voda primanjkuje

Takuo, kot po drugih vaseh našega komunone so lansko ljeto parpejal nov vodovod tud u našo vas. O telim storjenim djelona so lansko ljeto parpejal nov vodovod tud u našo vas. O telim storjenim djelole se je biu zlo pohvalu lansko ljeto tud videmski »Messaggero Veneto«. Pisau je, de kuo oblasti an vlada skarbé za naše gorske vasi. Mi pa smo že tenčas pisal, de je dost kokodekanja an malo jaje. U resnie mi njesmo zgrešil; takuo kot smo pisal se je tudi zgodilo. Na Trušnjim, u Ocnimbarde an na Krasu so judje že 14 dni brez vode. Vodo ki jo nucajo muorajo hodit po njo po usjev starih studencah deleč od vasi. Za napajat živino pa muorajo Trušnjani zamudit »adnó uro cajta. Lansko ljeto kar so vodozvojci po naših vaseh to veliko zberališče vode so nardil za Ocnimbarde an zberališče ima več predelu. Narejeno je takole, de kar je pun predel za vas Trušnje se voda steka pa u majši predel za vas Ocnibardo. Takuo, de če voda zmanjka za vas Trušnje še prjed zmanjka pa za Ocnibardo. Judje na vedo kaj se je zgodilo s telim novim vodovodom, de je takuo hitro zmanjkala voda. Vičkrat so že šli možje iz Trušnjega do komunone oblasti, de naj se pobriga za zbuožšat judem tuo stanje a pa obedan se

ki ne znajo taljansko an za, de bi mogli pretorju povjedat njihov ražoni, muorejo se poslužiti interpreta.

Nejčemo pisat vič kot tulk gor mez tuole, samo bi tjeli, de na preturi u Čedadu bi biu kajšen impjegat, de zna dobro slovenski jezik, še bujš pa bi blo, de bi ga sam pretor znu.

SOVODNJE

SOVODNJE. - Naše cjeste so zlo slabe an gor mez tuole smo vičkrat pisal. Do sada nje nobedan še nič napravu, de bi se kej zbuožšale cjeste. An pru zavoj tega se je dogodila pred kratkim nasreča, ki je povzročila en smrtni incident. U sabotu 7. telga mjesca se je iz Čedada vozou u kamjon po naši cjesti Sejdečič Mario an nek drug, ki ne vemo za ime. Med vožnjo se je uderla cješta an kamjon se je prevarnu an skoraj popolnoma razbiu. En šofer je hitro opazu nagobarnost an je skoču von iz kabine, medtjem ko Sejdečič tega nje mogu an takuo ga je u kabini zlo hudo stisnilo. Nesrečnega so hitro pejali u špetau tu Čedad, kjer po treh dneih je umaru.

ŠT. LENART

Hudo se je ponesrečiu 4veletni Karlo Kručil sin Lučijana medtjem, ki se je igrau u hiš. Puobič je padu na tla an se je zlomu čamparna roko. Zatuo so ga muorli pejat u čedadski špitau, kjer se bo muoru zdraviti najmanj tri tjejan.

KROSTOVLJE. - Kmeta Alberta Skaunika so muorli pretekli tjejan pejat u čedadski špitau, zavoj tega, ki je biu zadet od azme.

U zadnjim cajtu je Skaunik djelu u Rabeljnu u minjeri an se je za neki cajta zadaržu na duome h počitku. Troštamo se, de boljezen bo le začasna an želimu Albertu, de bi se varnu u kratkim cajtu na svoj duom zdrou an srečen.

JAGNJED. - U naši vasi čakamo že od vič cajta kdaj se bo rešilo uprašanje za napeljavo pitne vode. U vasi žmamo samou en vodnjak, u katjerim začne mankat voda prece potlé ko ne spada dež an zatuo ta vodnjak ne more dajat vode u cajtu suše za use potrebinje. Pred dvjemi ljeti so dal, de bo popravil vodovod, Tosolini-ju iz Spjeta. Ne vemo sada al je tuole krivo zavuj slabe tehnične izdelave načarta al pa če seje zvjeralo, ki čeje vodou vočnjaku usušilo. Na usako vižo je potreba, de naš možje na komunone vidijo za tuole, zak' vode smo potrejebni.

PODBONESEC

Nje dugo od tega, ki so šli iz našega komunone deset djeloucu u Milan h zdravniški komisiji za iti djelau u Francijo. Fuobi so muoral pa nazaj se varnit brez,

de bi jih zdravniška komisija pregledala, zak kontrat, ki so nardil našim djeloucam je pravu, de oni buodo okupani na industriji. Komisija jih je tjela pa poslat u Francijo djelau kot djeluci puoja. Našim djeloucam nje ostalo drugega, ku zavarnit take ponudbe an se varnit s svojim bagaljam danu.

Takuo se gaja našim ubogim djeloucam. Doma jim ponucajo adnó djelo kar pridejo na njesto jim pa drugo dajejo. Potlé pravijo ta sit, de njemamo pravice uekat. Pomo uekal dok nam ne boju buočš tratal, zak' na tole vižo se ne muore vič iti naprej.

PRAPOTNO

MARKULIN. - Za venčno nas je zapustiu naš vaščan Medveščič Alojz-Ročine. Ranci Ročine je dugo cajta biu bolan. Zapustiu je veliko družino.

POLJANE. - Pred dnevi so moral pejat u čedadski špitau 26 letnega Skubin Alfreda, zak' ga je konj cabnu na desno koljeno. Če ne bo komplikacije se bo muoru zdraviti tri tjejan.

GRMEK

KLODIČ. - Pretekli tjejan so začel strojit cjesto, ki spada pod naš kamun an ki peje prout Št. Lenartu. U začetku tega dela so se naš judje aržveseli, sa cješta je bila podobna adnemu potoku, potlé je bluo tud' upanje naših dižokupanih djeloucu za prit do zaslužka. Naši djeluci pa so ostal zlo razočarani kar so jim ponudil pet stuo lir na dan an takuo njeso maral iti na djelo, zak' bi ne zaslužil za družino uzdaržat. Na komunone pa so povjedal, de tist dižokupan djeloucu, ki ne bo šu za tako majhano plačo djelat, bo izbrisan iz lište dižokupanih. Modro so se zmislił, zak' tale je narbujsa igra za zmajšat veliko številu dižokupanih, ki jih imamo par nas. Našim djeloucam pa ne nič briga, če jih čejo zbristat, zak' vjedou, de zastonj al pu plačani jih ni u Italiji, de bi djelat.

Kmeti več plačujejo an zatuo se splača h njemi iti na djelo sada, ki bo paršila košnja. Sa usjem je znano, de kmeti plačajo dobro an dajejo djeloucu tud štjerkrat na dan za jest. Zatuo se uprašamo al je daržava t'ka revna, de ne more djelouca plačuvat takuo, kot mu po lecu pride. Ka se misli gverno strojit cjesto al nove runat brez plačjat. Naj poskusi runat cjesto kje drugje Italije za tisto cjeno, bomo videl potlé, če usafa djeloucu. Tle par nas je pa use nasupurotno, cješte se popravjajo al nove runajo z djeluci, ki pridejo plačani po pet stuo lir na dan, medtjem, ki drugje jim muorajo dat sindikalno tarifo. Ka smo mi drugačni judje? Al njesmo tudi mi italijanski daržavljeni takuo ku ta druž? Tela je na velika sramota, sramota, ki ne nič lepuo parkazuje italijanske vladarje.

PLATAC. - Kravja boljezen slinauka je nardila puno škode živinorejcem naše vasi. Za 30 dni so ustavlil tud mlekarstvo, za de bi boljezen se ne razširila še po te družih bližnjih vaseh. Tud plaško šuolo so zaprli zavoj tega

KOSTNE. - U srjedou 11. junija smo mjele tu naši vasi noviče. Oženu se je Florjančič Rafael an je poročiu Ernesto Tomazetič iz Dolenjega. Mlademu paru želimo puno sreče an veseja za cjelo njihov življenje.

POŠTA

M. NOVAK - Tajpana. - Zanunal smo se na videmskem uradu od I.N.P.S. za vašo starostno penzijo. Odgovorili so nam, da čim prejmejo še Vaše zdravniško spričevalo bodo prošnje v najkrajšem času rešili. Zdravniško spričevalo pošljete lahko po pošti.

DI LENARDO - Reziya. - Ako želite dobiti kravo mlekarico z plačevanjem na obroke, morate napraviti prošnjo na »Ispettorato dell'Agricoltura« - Videm. V prošnji morate navesti poleg drugega tudi koliko sena pridelate letno in koliko glav živine redite in v kakšnem stanju je hlev. Prošnja mora biti potrjena od vašega župana.

J. A. - Nadiška dolina. - Vsakdo, ki se ponesreči pri opravljanju svojih hišnih ali poljskih del, ima pravico do podpore od »Istituto Nazionale Infortuni«. Ni res, da bi morali plačevati preje kakšno zavarovalnino proti nezgodam pri delu, kajti vsak poljedelec, ki obdeluje lastno zemljo plačuje že v davkih tudi to zavarovalnino. Napravite prošnjo na zgoraj omenjeni urad in priložite zdravniško spričevalo in vse ostale dokumente, ki potrjujejo, da ste se res ponesrečili pri delu.

Napisi na spomenikih v Beneški Sloveniji

Za razvoj turizma pri nas

Prav za prav doslej še nimamo sistematičnega proučevanja napisov na spomenikih, ki se nahajajo po raznih krajih Furlanije in še manj tistih v Beneški Sloveniji. Iz teh napisov bi lahko povzeli mnogo podatkov za podoben študij o odnosih srednjeveške in moderne umetnosti, ki so prav gotovo vezali med seboj Beneško Slovenijo in takratno Kranjsko deželo. Izven dvoma je, da so nekdanje obstajale tesne vezi med obema deželama, ne samo v umetnosti, ampak tudi na drugih področjih, in to ne samo s Slovenijo, ampak tudi s slovensko Loroško. Danes se hočemo omejiti samo na navedbe tistih napisov, ki so več ali

mens Bernardi Naistoth de Loch socius divinatorum ipsius testatoris (župnijski kaplan); v testamentu Naistotha iz leta 1532, ki je tudi umrl kot vikarski kurat v Sv. Petru, so bili za prič: »Gaspere de Tulmino habitante in Clenia e Bartholomeo pictore de Loch«: je naslednik: »Magdalena Primosi de Vernasso nupta (poročena) Mathaeo de Cavoreto.«

Omenimo naj še napis na starem grobu v cerkvi Sv. Petra, ki pa ga ne bomo navajali, ker je napis obrabljen in nečitljiv. Tako tudi ne moremo citirati napis na spomeniku pri Sv. Silvestru v Mjersi, ki ga je napravil Maister Amb. XII. aprila 1498, ker je nepopoln; pač

Prijetna svežina, ki veje po prijaznih gorskih vaseh Beneške Slovenije, privablja med nas vedno več ljubiteljev narave iz Vidma, Gorice, Trsta in drugih manjših središč. Posebno ob nedeljah in praznikih vidimo kar cele skupine veselih družb, ki prihajajo že v zgodnjih jutranjih urah s kolesi ali drugimi prometnimi sredstvi, da med svežim zelenjem in bistrožuborečimi potočki preživijo dan počitka. Marsikak izletnik si ne more privoščiti, da bi šel na oddih v oddaljene letovišanske kraje, zato pa si je izbral Beneško Slovenijo, ki pravzaprav ne zadržuje po prirodnih lepotah, saj ima nešteto krasnih in zanimivih izletniških točk. Kje najdemo tako prijazne zelene doline in tako značilne slovenske vasi, kot prav ob vznožju Jalovčeve verige ali okrog Matajurja? Kje bi mogli najti večjo prijaznost in gostoljubnost kot prav med vedno nasmejanimi in dobrodušnimi beneškimi Slovenci? Ze takoj ob prvem obisku vsak izletnik vzljubi te preproste gorske vasice in slovenski življenjski slog. Pa ne samo to! Beneška Slovenija ima tudi nešteto zanimivosti, ki jih ji je podarila narava. V Zavrhu, na severnem pobočju gore Bernadije v Terski dolini,

so vsega zanimanja vredne podzemeljske kraške jame, v katerih je vse polno kapnikov in malih jezerc. Te jame so še malokomu znane in tudi niso bile še docela raziskane in zato bo nadaljnje odkrivanje teh podzemeljskih čudežev naloga bodočih obiskovalcev. Potem je v Nadiški dolini znana Landarska ja-

ma, nekdanja trdnjava beneških Slovencev, ki je vedno zelo obiskana, saj nudi poleg prijetnega izleta v lepo okolico Bijače še poučno zgodovinsko ozadje Beneške Slovenije. Kdor ljubi planine, ta se lahko povzpne na Muščevo pogorje, katerega najvišji vrh je Mužac in doseže višino 1785 m. Prav pod tem mo-

TER — V OZADJU MUZCI

gočnim vrhom je izvir reke Ter, ki napravi na vsakega izletnika še prav posebno lep vtis.

Zares velika škoda pa je, da ti prirodno lepi in mikavni kraji nimajo dobro urejenih gostiln in restavracij, ki bi mogle nuditi izletnikom potrebne ugodnosti za večdnevno bivanje, kakor vidimo to na primer v Reziji. Rezijanska dolina je postala lepo in znano letovišarsko središče in to prav zaradi tega, ker izletnik nima težav glede prenočitve in hrane. Kakor kažejo mnogoštevilni obiski izletnikov v zadnjem času, lahko upamo, da se bo v bližnji prihodnosti razvil tujski promet, saj pogostje za to ne manjka. V prvi vrsti bi se seveda moralo poskrbeti za izboljšanje obstoječih cest in za gradnjo novih kjer so potrebne ter za izboljšanje prometnih zvez.

Poleg vsega tega pa je treba imeti tudi nekaj lastnih pobud in iznajdljivosti. Posebno mnogo bi lahko storile za pospeševanje turizma posamezne družine. Omenili smo že prej, da v Beneški Sloveniji ni dobro urejenih gostinskih obratov in te bi prav lahko nadomestile nekatere privatne hiše. Če so družine iznajdljive, bodo znale preurediti svoj skromen domek tako, da bo ostala prazna kamrica ali podstrešni »solar« na razpolago tuju. Letovišar, oziroma izletnik, ki pride v Beneško Slovenijo na oddih v dobro, da tu ne bo našel udobnih ali celo razkošnih stanovanj, a rad se bo zadovoljil s skromnim kotičkom, le da je čedno in okusno urejen. Red in snaga v hiši, karna in vrtički, polni svežega zelenja in duhtelih rož, prijetno obnašanje družine in še nešteto na videz malenkostnih stvari, lahko zelo učinkovito vpliva na vtis, ki ga dobi turist o kraju in njegovih prebivalcih.

Potlé je kar zauknu an hudič an jau, de je on, ki ga ima zapišene, a pa ga ne izbriše tud, če ga ima zmljet pod botofjarju. Moštačjar je odvezu ruksak an jau hudičem, de jih spusti, samo če objubejo, de na boju vič paršii strašit u tist grad. Adnajst hudiču je zvestovo objubilo, Moštačjar jih je spustiu, oni so šli, de se je kadilo za njimi. Te dvanajstega hudiča pa je nazaj zavezu u ruksak an ga je pod kladvo začeu še buj močno tuč. A pa nje tuklo deset minut, ki je hudič že začeu prosit, de naj ga spusti za temi drugimi. Obljubo je, de ga bo zbrisu iz njega bukve an de na pride vič u grad. Povjedu je tud Moštačjarju, de u kljeti za drugo stenu, ki obedan na vje, bo ušafu cjeu čebar zlatih sudu, ki je biu ta parvi gospodar gradu ogoljufu buozim ljudem. Hudič je jau naj uzame tiste sude an pu razdeli ljudem, de druge pa naj ostanejo njemu an gospodarju gradu. Moštačjar je zahvalu an spustiu hudiča. Potlé je šu h gospodarju od grada an povjedu kuo reči grelo. Gospodar je biu veser ar je šenku Moštačjarju grad. Moštačjar sadá, ki je postu bogat je začeu živjet u tistim gradu, ku gspuod.

(Nadaljevanje prihodnjic.)

NAPIS V LANDARSKI JAMI, KI PRAVI, DA JE CERKVICO SV. IVANA V CELE SEZIDAL MOJSTER ANDREJ IZ SKOFJE LOKE (1477)

manj znani in se jih doslej ni podrobno proučevalo. Zelo verjetno so tudi še drugi napisi te vrste, ki pa jih še niso odkrili, ali pa so skriti pod ometom.

V Briščah se nahaja na pročelju cerkve tak napisni kamen, drugi prav tak pa je v Landarski jami na zidu kora. To sta dva enaka napisna kamna dela istega umetnika, z napisom v nemških gotških črkah, kot je bila v srednjem veku navada v nemški uplinski coni. Na prvem kamnu čitamo: Maiste(r) Andre(as) von Lach-Mai-iahrs 1477; na drugem pa piše: Maiste(r) Andre(as) von Lach ia(hr) Imo 4mo 7mo. Očividno tisti, von Lach označuje demovino umetnika, to je kraj, ki je istoveten s Skofjo Loko v Sloveniji, kjer je bila svoj čas znamenita slikarska in arhitektska šola, katere učenci so potem se razšli po vseh slovenskih pokrajinah. Ta umetnik je najprej v maju 1477 zgradil cerkev v Briščah, pozneje pa istega leta še orno v Landarju z znamenitimi stopnicami in masivnim obokom. Iz teh napisnih kamnov, ki se medsebojno dopolnjujejo, lahko ugotovimo datum chnovitve raznih cerkev, ki so bile prvič pozidane pred več sto leti.

Drugi dokaz, da so obstajali odnosi med Slovenci iz Beneške Slovenije in med Slovenci iz drugih dežel, nam nudita dve pergamentni listini, ki sta se nahajali v Sv. Petru Slovenov za časa župnika Antona Guyona. Besedilo pravi: »1480 praesbyteri Petri vicarii curati S. Petri Sclaborum« za pričjo je bil »Cle-

pa preidimo k gotskemu napisu pri Sv. Kvirinu, ki je ob svojem času vzbudil precej zanimanja, pa je zaradi zavitih okrasov in raznih okrajšav zelo težko čitljiv. Verjetno se čita takole: »Anno Domini 1493 Maiste(r) Marti(n) pirich.« Skoraj gotovo je to »Pirich«, ker je to zelo star priimek, ki ga najdemo med Slovenci v Benečiji. Tako n. pr. je zgoraj omenjeni vikarski kurat Petrus zepustil leta 1486 dediščino nekemu Pirichu: to je slovenski priimek, ki ga je notar Francesco De Martinis iz Čedadá, ki je hotel vse polatinit, prevedel v Petrich. Podobno je v neki pogodbi iz leta 1505 »actum in Alzidae villa« ključar cerkva pri Sv. Kvirinu in Sv. Jakobu bil nek Filip »nepos Urbani Pirech.« Od leta 1608 se za daljšo dobo nek vikarski kurat v Sv. Petru podpisuje v knjigah kot »Mathias Pirich«.

Iz zgornjih navedb je jasno, da Beneška Slovenija nekoč ni bila pod vplivom italijanske umetnosti, ampak je zaradi svojega posebnega etničnega značaja bila povezana s Slovenijo.

Še en dokaz

V Ahtenskih statutih najdemo med drugim: »Dne 24.2.1331 — Ahten — Gosposka iz Ahtena in soseska v Ahtenu predlagajo oglejskemu patriarhu duhovnika Benvenuta iz Vidma za kapelo Sv. Andreja v Ahtenu, ki služi za slovanske prebivalce tega kraja in okolice.«

Iz arhiva plemenitaške družine Pacciani

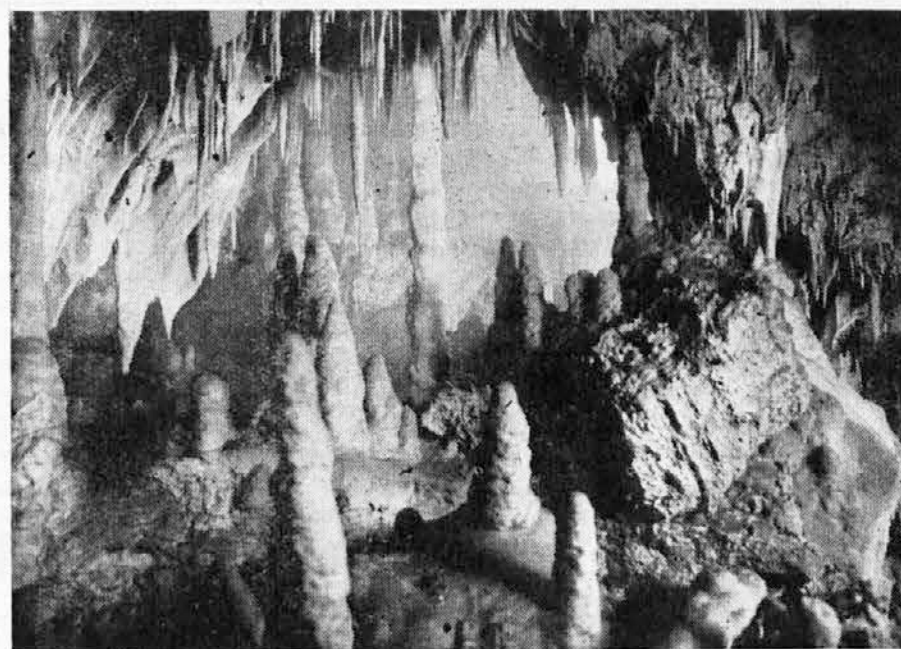
Sodni predstojnik v Ben. Sloveniji

Naj navedemo še en dokument, ki dokazuje, kako je Beneška republika vedno razločevala beneške Slovence od Furlanov v celi vrsti raznih privilegijev in statutov. Ta dokument s katerim je beneški dož Francesco Lauredano prekó proveditorjev podelil Pacciani Paccianiju, sinu Oktavijana, v trajen plemenitaški fevd sodni okoliš četrtina civilnega in kazenskega sodnega okoliša vasi Clenia in Altavizza, ki so pristojne »k Sloveniji čedadskega okraja v Furlaniji 18. 8. 1752.«

Listina takole nadaljuje: »Presvetli

Pacciano Pacciani za serenissimo Beneško republiko sodni predstojnik v Mero in v mešani vladavini vasi Clenia in Altavizza, ki je posvetil svojo skrb in najprimernejše ukrepe za ohranitev mirnega življenja teh prebivalcev..., ukazuje in daje v izvršitev... (sledijo členi javnega in kazenskega reda).

Če pazno pregledamo vse take dokumente, ki se tičejo Beneške Slovenije, vidimo iz njih, da je Beneška republika vedno izdala posebne ukaze, da je treba z njenimi prebivalci postopati dobrohotno in uvažujoče.

ZAVRSKA JAMA V TERSKI DOLINI

se upate tle obnuoč bit an de jutre bo ste še žiu, jest vam bom šenku cjeu grad« je končno jau gospodar Moštačjarju.

Moštačjar je veselo sprejeu ponudbo an kar so zvičer zapustil usi grad, on je pa šu spat tu anj. Paršia je 11. ura ponoč an začeu je rjes strašit. Paršio je 12 hudiču, Moštačjarja so nabasal u trugo an ga nesli živega u britof. Iz britofa so ga pernesli nazaj ob peti ur zjutru, uzal so ga von iz truge an položil živega an zgravega na pastjejo. Moštačjar je biu močan, vse tuole je parstau an kar so ga tjeu hudiči zapustit, jim je jau te le besjede: »Cjele nuoč sta me nosil napri an nazaj an sadá vas prosim, de gre sta pa vi druž z vašim duhom u moju ruksak.« Hudiči so bougali an šli notar. Moštačjar je zavezu ruksak an potlé je šu nazaj mjernuo spat.

Naróiu se je že velik dan, Moštačjar nje biu še ustú, zak' je biu trudač potlé, ki cjele nuoč mu rjeso hudiči dal mjeru. Ljudje so šli gledat Moštačjarja u grad an na rame so že nesli trugo, zak' so mislil bit sigurni de je umaru, kot tisti, ki so spal pred njim u tistim gradu. A tel krat so zastoj napravil trugo, zak' Moštačjarja so ušafal živega. Samuo tarduo zaspanega, zak' cjele nuoč buožac nje počivu. Ljudje so ga zbudil

an mu prašal kakuo mu je šio ponoč. On pa je oguoruu, de nje blo nič hudega. Potlé Moštačjar je prosu, de naj parpravijo dvanajst mož, ki jih bo nuču, kadar bo ustou. Kadar je ustou dvanajst mož so bli že parpraviljeni, prašal so ga zak' jih bo nuču. »Parpravita vaše harbate ar nesitemi na bližnji botofjar te le ruksak.« je Moštačjar jau. Može so se začel smejat tká, de jim nje trebuch poknu an jal so, de tel človek muore bit odnoreu. »Na smeja ta se nič.« je jau jezno Moštačjar, »poskusta uzdignit ruksak, potlé si ne beta smejal. Poskusi uzdignit ar sam mož, pa ruksak še ganu se nje. Na šest mož tud' njeso mogli ganit ruksaka, na zadnje pa se uprejó usjeh dvanajst an še takuo so mjel težkuo za rest. Kar so paršii do botofjarja, je Moštačjar luožu ruksak pod kladvo an je začeu tuč po hudičjah. Tajšno jamanekanje je začelo pod kladvo, de je blo usjem ljudem groza an strah takuo, de so usi utekli.

Potlé je začeu sam Moštačjar djelat ratingo s hudiči. »O hudiči peklenski,« je začeu Moštačjar, »tist, ki mi ima u njega bukve zapišene naj mi hitro izbriše, či ne vas bom use zamleu.« Natuo so jal sami sabo hudiči, de če je kajšen, de ga ima zapišene naj z ljepa povje, de na bojo zavoj tega še te nadužni tar-

General „moštačjar“

(Pravca u garmiškim narečju)

Moštačjar kadar je zvjedu, de ta dva starčka sta Kristus an sv. Petar se je zlo arzveseliu. Sv. Petar pa je jau Moštačjarju, de naj prosu za adno gnado zveličanje dušice. Moštačjar je odguoruu, de bo prosu an šu je h Kristusu. Kadar se je Gospuodu parbližu je Moštačjar jau: »Gospuod Buoh, če je rjes, de pred Vami imam tri gnade Vas prosim parvo: tle dar sebe imam ruksak an želim, de tista- ga, ki bom notar deu na bo mogu von prit brez mojega dovoljenja; drugo: želim, de u tisti hiši, ki jest bom stau, de bi biu pred njo figovo drevo an tist, ki buojuje gor nanj, de bi ne mogu prit dol z drevesa, če jest mu ne dovolim; moja trečja želja pa je, de tist, ki bo sednu na stou, ki bom imú u moji hiši, de bi ne imú gor z njega ustát, če jest mu ne dovolim.« Kristus je odguariu: »Tvoje tri želje so uslišane.«

Potlé sv. Petar se je parbližu Moštačjarju an mu je prosu kajšne gnade je prosu Kristusu. Moštačjar je sv. Petru

pravično povjedu. Sv. Petar pa se je takuo arzjezu an zarjú na velik glas: »O ti nesrečna duša an teluo, al ti njesam povjedu, de naj prosiš za zveličanje tvoje dušice, sadá njemaš vič cajta, je prepoznó. Zapuomnijo, de tist, ki tle na telim svjetu uživa veseje, na drugim svjetu bo uživu žalost an tarpljenje.« Kar je sv. Petar končú guorit sta se pozdravila an usak je šu po svoji poti.

Moštačjar je ostú spet sam an je šu raprej po poti, ki je pejala u mjesto. U mjestu je paršu, ki je bla nuoč. Potrjeba je bla ušafat za obnuoč. Su je tu an grad, ki je biu narguorši u mjestu, sa denarja mu nje mankalu. Prosu je gospodarja, če ga uzame obnuoč u njega grad. Gospodar je odguoruu, de tist grad, je zaudan, notar so strahovi an obedan nje še mogu noter po noč prestat. Usi ljudje, ki so noter tjeu ti obnuočevati, so po noč umaril za strahom. »Tud mi zapuščamo tel grad usako zvičer, kačar odzvoni vemarijo an če pa vi spoštovani gospuod

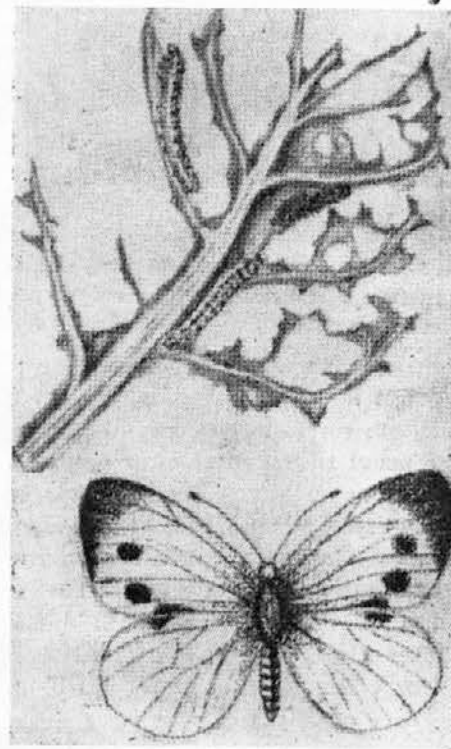

ZA NAŠE DELO

Kapusou belin (pieris brassicae)

Usak pozna bjele metulje (tice al' tičice se jim pravi tud par nas), ki že maja začnejo spoletavat po puoju an vartah. U cajtah tel metulji pridejo u cjeilih rojih an hitro potle ušafamo na zėje an broskvah usē puno gosenic, ki razjedajo listje an ga dostikrat pojejo do rebrah.

Metulji, ki se kličejo kapusov belin, imajo bjela krila (pjernice) an čarno telu, sprednji zunanji vogali so čarni, samice (femine) pa imajo še po dve čarni piki. Gosenice so 3,5 centimetru duge,

Kapusou belin: spodaj samica, na razjedanim listu pa 2 gosenci an skupina jajčk.

imajo čarno glavo an zeleno-armeno an čarno brjezasto telu. Parvi rod nje tkaj nagobaren, zak' znese jajca na travo, drugi rod pa je nagobaren, zak' znese jajca od luja do otuberja na spuodnje stran zėje, broskve an rjepe. U jeseni te gosenice zljezejo na debla al' zidove, se zabubijo an preživijo zimo.

Kako uničimo kapusou belin: pozimi muoramo ušafat bube u njihovih skrivališčih an jih uničit. Pomladi an poljete se splača lovit metulje, kar pru radi djelajo otroc za zabavo. Poljete an jeseni pobjeramo jajca, ki so na spuodnji strani zėje an tud gosenice je trjeba pobjerat. Kjer ne muoremo napraviti tistega

djela, jih špricamo s tobačno-savonovo raztopino. U 100 litru vode zmješamo 2 litra tobačnega estrata al' 50 gramu sjerovega nikotina an prilijemo pou kila savona u likuidu, ki smo ga prej raztopil u gorki vodi. Špricamo lahko tud' z arzenikovimi preparati na primer 300 gramu arzenika na 100 litru vode, ki ji dodamo pou kila savona u likuidu, a tuo ne smjemo djelati malo cajta prej ko spravimo zėje, zak' tista voda je strupena, trjeba je špricati zadnjikrat najmanj šest tjednu prej ko pobereš pardjelek.

Kaj bomo djelali u sadounjaku?

Tele mjesec se parkaže u sadounjaku dost škodliuoc našega sadja, čeglih nekatjeri škodliuoc an nekatjere boljezni sadā so odpravljene. Razine gosenice, ki so mjesca maja se parkažale, u tjelim

mjescu so izginile. Junija mjesca začne svoje djelo djelati na škodo naših jabuk an hrušk jabučni zavijač, ki ne bo prenehu do jeseni.

Od boljezni posebno močno škodo djelala gniloba sadou, krastavost sadou, an se djelajo jame listju par brjeskvah.

Mjesec luj je mjesec, ki se muora največ gledat za se brant pruoč jabučnemu an slivovemu zavijaču, gnilobi an krastavosti sadou. Boj pruoč boljeznim an škodliuoc par ranem sadju je u tjelim mjescu končan, zak' u tjelim mjescu to sadje zori. Pozne sorte sadja muoramo u tjelim mjescu špricati. Važno je, de se prej, ko špricamo, sade obere. Namjen tega špricanja je za ohranit zdravo listje. Špricamo navadno z tri četart odstuočno brozgo solfata od rama an japna. Grile an odpadke sade zbjerjemo an dajemo jih praseta al' pa jih uničujemo.

Zunanji znaki zdravja domače živine

Živina ne more z besjedo človeku povjedat kdā an kje čuje bol. Človek pa lahko spozna, de je živina bouna, če jo zna opazovat. O zunanjih znakov zdravja domače živine muora vjedet usak živinorejec. Zattoo je prau, de o tjem napišemo neki narbuj važnega.

Edan narbuj vidnih znakou zdravja je živahnost živine. To živahnost se vid posebno zjutraj kadar se stopi u hljeu, kadar nas živina pozdravi usaka na svojo vižo. Živahnost zagledamo tud' kar dajemo jesti an par djelju, če gre djelouna živina rada na djelo al' past. Pogled zdrave živine je bister an njeno hodenje je veselo.

Važno je tud' kako se zadarži živina kar počiva. Zdravi konji čez dan ponavadi ne ležijo. Zdrave krave ležijo pogosto tud' čez dan, posebno po fuotru, de prežvekujejo. Zdrave svinje, posebno pitane, ležijo skoraj cjeu dan an kar jih kliče mo pridejo hitro h koritu. Zdrave ouce, ki poljete rado ležijo u sjenci, skočijo na noge hitro kar čujejo človeka bližu.

Koža an dlaka nam tud' lahko povjedo, če je zdrava živina. Znan pregovor pravi: »koža je ogledalo (špjehlen) zdravja. Dok je živina zdrava ima kratko gladko (lišo) an bleščečo dlako. Par živini, ki pase an par umazani hljeuski živini je dlaka buj douga, groba an se ne blešči. Pru takuo je par svinjah znak zdravja, bleščeča dlaka. Par zdravih oucah pokriva vouna use telo dnako. Dlaka glave an nog je kratka, gladka an se blešči.

Važno za vjedet, če živina je zdrava, je apetit. Če zamudimo uro, ob katjeri je živina navajena jest, pokaže usaka živau na svojo vižo svojo slabo voljo.

Če je živina zdrava na želuocu an črevah vjemo, če se regularno spraznuje iz črev an mjeha.

Važno je tud, de gledamo kako diha

živina. Dihanje muoramo gledat samo u tistem cajtu, kar živina stoji u mjeru an tud' ne prej kot eno uro po delu.

Dobro muoramo gledat temperaturo živini, zak' s tjem vjemo, če je živina zdrava. Dok njesc ljudje poznal termometra so mjerili telesno temperaturo živini s pokladanjem rok na nosnice, ušesa (uha), rogje an ta spuodnje parti nog. Duo njema termometra se še denās takuo pomaga za zvjedet, če ima živina fjero, zak' kar temperatura se uzdihne. nje pouosod glih gorkā živina an so nosnice, ušesa, rogje an noge buj gorke. Takuo lahko zmjerimo temperaturo samo približno an zattoo ne vjemo kulku je bouna živina.

Prau par boljeznih, ki se širijo je zio važno vjedet temperaturo, ki jo lahko natančno zmjerimo samo s termometrom.

S termometrom zmjerimo temperaturo živini takuo, de mokar al namazan z oljam termometrom damo za neki cajta u danko (rit). Par telemu djelju muoramo zio previdni bit', de ne prederimo črevo živini.

Telesna toplota znaša par zdravi živini:

par konjih	37,5° do 38,5° C
par kravah	37,5° do 39,5° C
par teletih	38,5° do 40,5° C
par oucah	38,0° do 41,0° C
par kozah	37,5° do 41,0° C
par svinjah	38,0° do 40,0° C
par kokoši	40,0° do 43,0° C

Par zdravi živini je temperatura zjutraj buj nizka kot zvečer. Par težkem djelju se temperatura za neki desetinu gradu poveča. Par živini, ki stoji poljete u hljeve, ki so brez avarja se temperatura uzdihne za en do dva grada. Use tuo muoramo računati kar se mjeri temperaturo živini.

GOSPODARSTVO

Italijanski trgovinski odnosi

Italija an Avstrija so se dne 15. maja sporazumele za podaljšanje dosedanjega trgovinskega tratada za tale ljeo an do 30. junija 1953. Računajo, de bosta tele dve daržavi zamenjali med sabo vič ku 60 milijard lir blaga.

Italija bo prodajala Avstriji pujske pardjelke (10.000 ton pomaranč, 10.000 ton zelerjave, 8.000 ton sadja, 7.000 ton novega krompjerja, za 300 taužent dolarju vina an za 200 taužent dolarju suhega sadja); prodote tekstilne (tessile) industrije an druge tradicijone italijanske prodote za esportacijon, kakor so konserva, eterična olja an kemične prodote. Italija bo Avstriji prodala tud 25 taužent ton riža, 500 ton oliunega olja, 6 taužent ton ferosilicija an taužent ton bencine. Avstrija bo pa prodala Italiji železarske prodote (25 taužent ton je-

kla al ačar, 16 taužent ton lašter za runanje baštimentu, 100 taužent ton sjerovega željeza, en milijon kubičnih metrou lesa, 40 taužent ton celuloze, 20 taužent ton lesovine, 7 taužent ton žagarskih ostankou an 2 taužent ton naftalina.

Plačuval bodo na podlagi kliringa po sedanjih normah.

MENJAVA DENARJA

Zlato šterlina	7960
Napoleon	6275
Dolar	649
Šterlina karta	1650
Francoski frank (100 fr.)	142
Švicarski frank	156
Belgijski frank	1230
Avstrijski šiling	21
Zlato po gramu	812
Srebro po gramu	18

Kup na debelo

ŽIVINA		na kg	
Krave	L. 230 do	260	
Junci	» 280 »	305	
Jenice	» 290 »	310	
Teleta	» 445 »	460	
Krave za rejo usaka	» 160000 »	200000	
Jarčki	» 285 »	320	
Kozličci	» 360 »	390	
Kozé	» 140 »	150	
Ouce	» 180 »	200	
Praseta za rejo usak	» 7200 »	9500	

ŽITARICE		(ušenica - moka - otrobi)		na kuintal	
Ušenica	L. 6800 do	7500			
Sjerak	» 4700 »	5200			
Ušenična moka	» 8400 »	8800			
Sjerkova moka	» 6700 »	6800			
Otrobi	» 4250 »	4350			

PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA		na kg	
Kokoši	L. 550 do	600	
Race	» 550 »	600	
Purani	» 500 »	550	
Piščanci (usako)	» 85 »	95	
Zajci	» 24 »	250	
Jajca (usako)	» 24 »	25	

SER AN MASLO		na kg	
Mlekarniško maslo	L. 950 do	980	
Domače maslo	» 850 »	860	
Ser do 2 mjesca star	» 440 »	480	
Ser čez 2 mjesca star	» 600 »	650	

SADJE AN ZELENJAVA		na kg	
Čerješnje	L. 50 do	60	
Slata	» 25 »	30	
Zeleni grah	» 80 »	90	
Čebula	» 60 »	80	

SEMENA ZA TRAUNIKE		na kg	
Furiarska djetelja	L. 250 do	240	
Beneška djetelja	» 190 »	200	
Čerfoj	» 270 »	280	
Lojeto	» 110 »	130	
Trava raltissima	» 280 »	300	

GRADBENI LES AN DARVA ZA ŽGAT		na kub. m.	
Bukovi hlodi	L. 14300 do	15500	
Orjehovi hlodi	» 25000 »	30000	
Čerješnji hlodi	» 16000 »	17500	
Kostanjevi hlodi	» 11000 »	12000	
Jasenov hlodi	» 17000 »	20000	

DARVA ZA ŽGAT		na kuintal	
Bukove darva	L. 800 do	850	
Bukovo oglje	» 3200 »	3500	

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Založnik: »Matajur« d. o. z.
Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47
z dnem 26.7.1950
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Beneška ljudska pravca: Mlinar, njegov sin in osel

Mlinar in njegov sin ženeta v bližnje mesto osla naprodaj. Med potjo srečata

kmeta na konju, ki jima reče kakaj sta tako neumna, da hodita peš poleg osla.

Mlinar takoj posadi na osla svojega sina, sam pa nadaljuje pot peš. Malo potem

srečata voznika, ki se zgraža nad sinom, češ da je nesramen, ker pusti očeta hoditi peš. Sin takoj skoči raz osla in oče

sede nanj. Komaj pa prideta malo dalje

ju sreča kmetica, ki zmerja očeta, ker tako udobno jezdi, sin mora pa pešati.

Mlinar sedaj posadi na osla še sina in tako jezdita proti mestu. Takoj nato pa

srečata pastirja, ki zmerja oba, češ da bo moral osel poginiti pod njuno težo.

Sedaj stopita oba raz osla in pravita, da ne bosta nikdar več poslušala ljudi an-

pak da bosta vedno storilo kar se jim to zdelo najbolj prav.